

Vem äger Martí?

Christer Brunström

De flesta länder har någon person som haft enorm betydelse för landets fortsatta utveckling. Här kan nämnas personer som Gandhi i Indien, Lincoln i USA och varför inte Gustav Vasa i Sverige. På Kuba heter denna person inte Fidel Castro utan José Martí. Jag vill inte på något sätt föringa Castros betydelse för det moderna Kuba men här handlar det om ett betydligt tidigare skeende i öns historia

José Martí föddes den 28 januari 1853 på Calle Paula 41 i Havanna. På den tiden var ön en spansk koloni tillsammans med närbelägna Puerto Rico. De övriga forna kolonierna på den amerikanska kontinenten hade redan blivit självständiga under 1800-talets första decennier. I USA kom 1823 den så kallade Monroedoktrinen som enkelt uttryckt gick ut på att hela kontinenten tillhörde den nordamerikanska intressesfären.

Martí har beskrivits som politiker, journalist, filosof och poet och han var verksam inom alla dessa områden.

Båda föräldrarna hade spansk bakgrund men trots detta ansåg den unge José Martí att Kuba borde bli en självständig stat. Vid 16 års ålder råkade han illa ut i samband med att han 1869 kritiserade en kamrat som sökt in vid den spanska armén. José fängslades och dömdes år 1870 till sex års straffarbete. Han förflyttades efter ett tag till Isla de Pinos (idag Isla de la Juventud).

Erfarenheterna från fängelsetiden resulterade i texten "El Presidio Político en Cuba" - "Det politiska fängelset på Kuba". Den kom 1869 och är extremt kritisk till det brutala spanska styret på Kuba.

Föräldrarna lyckades på något sätt få honom deporterad till Spanien år 1871. Där kom han att studera vid universiteten i Madrid och Zaragoza. Efter examen återvände han till Amerika och Mexiko år 1875. Där träffade han Carmen, sin blivande hustru.

Under perioden 1880-1890 var han huvudsakligen verksam som journalist i New York och på andra orter. Han engagerade sig också starkt i den kubanska revolutionära rörelsen och deltog i skapandet av det revolutionära partiet och andra grupperingar. José Martí var en betydande poet och på många sätt en föregångare till nicaraguanen Rubén Darío och andra latinamerikanska modernistiska författare.

År 1891 publicerade han uppsatsen "Nuestra América" - "Vårt Amerika" som finns på svenska. I den formulerade han tre viktiga krav: nationell enighet, ett slut på det spanska koloniala våldet samt behovet av att förhindra USA:s expansion i Karibien och övriga Latinamerika.

Efter flera års politiskt arbete och militära förberedelser landsteg José Martí på Kuba den 11 april 1895. Han anslöt sig till upprorsarmén trots att han varken var militär eller riktigt frisk. Under slaget vid Dos Ríos den 19 maj 1895 kom Martí ifrån de övriga och träffades av flera dödande kulor.

José Martí blev snart nationalhjälte på Kuba. Man byggde till och med två olika gravmonument till hans ära.

Under hela sitt liv hade Martí varnat för USA:s expansiva planer. År 1898 besegrade USA de spanska styrkorna på Kuba efter ett kortvarigt krig. Ön kom sedan att administreras av USA under ett antal år. Först 1902 blev Kuba en självständig republik. År 1917 kom det första kubanska frimärket som avbildade José Martí.

År 1953 firades landsfaderns 100-årsdag med hela 21 olika frimärken. De visar José Martí's liv och verk. Några ingår som illustrationer till denna text. Det var på många sätt en praktfull serie med graverade frimärken av högsta klass. Intressant nog gavs de ut under Fulgencio Batistas tid som diktator på ön

forts sjd 26
Detta verk är licensierat under kommersiell-inga bearbetningar 2.5 licens besök <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/> publicerats i www.globalarkivet.se

År 2003 var det dags att fira att det gått 150 år sedan Martí's födelse. Nu blev det 14 frimärken och ett block. De gavs dock ut först 2004. På ett av frimärkena ser vi José's mor Leonor samt födelsehuset på Calle Paula No 41 i Havanna. På ett annat frimärke avbildas José Martí med sonen José Francisco som med tiden kom att bli en framstående militär.

År 1985 tyckte tydligen USAs regering att det inte räckte med sändningarna på spanska från Voice of America till Kuba. Man beslöt då att skapa en speciell radiostation med studior i Miami för sändningar på spanska dygnet runt till befolkningen på den karibiska ön. För att nå dessa använder man både mellanvåg och kortvåg. Ansvarig myndighet för dessa sändningar är Office of Cuba Broadcasting. Finansieringen kommer numera från Broadcasting Board of Governors (BBG), en statlig myndighet som sedan 1999 finansierar USA:s många radioprojekt riktade mot olika delar av världen.

Den nya radioverksamheten döptes till Radio Martí. Uppenbarligen tyckte man i USA att José Martí skulle kunna vara ledstjärnan i mediekriget mot Kuba. På Radio Martí arbetar i stort sett enbart exilkubaner i Miami.

På Kuba har myndigheterna svarat med att blockera sändningarna från Radio Martí. På mellanvåg sänder Radio Martí på 1180 kHz. På exakt samma frekvens har Kuba ett stort antal kraftiga sändare tillhörande Radio Rebelde, den kubanska motsvarigheten till Sveriges Radio.

Som synes finns det två sidor som gör anspråk på arvet efter José Martí. Motståndarna till den nuvarande regimen i Havanna hävdar att de verkar i den store Martí's fotspår och att frihetshjälten helst skulle ha sett en annan utveckling i landet.

Fidel Castro och Kubas kommunistiska parti har hela tiden sett sin revolution som en fortsättning av Martí's frihetskamp mot spansk kolonialism under andra halvan av 1800-talet. Enligt detta sätt att se på utvecklingen har USA helt enkelt ersatt Spanien som kolonialmakt.

Vem äger då José Martí? Det är något som jag överlåter åt läsaren att avgöra. Hur vi än väljer kan vi inte komma undan hans enorma betydelse för frihetskampen på Kuba och i övriga Latinamerika.

På Kuba har Martí blivit något av ett nationalhelgon. Det bevisas inte minst av den rikhaltiga frimärksutgivningen som speglar i det närmaste alla aspekter av hans liv och verk.

Artikeln illustreras av kubanska frimärken som gavs ut 1953, hundraårsdagen av Martí's födelse. Det var samma år som unga idealistiska kubaner med Fidel Castro i spetsen hedrade hans minne genom att göra uppror mot tyrannen Batista och anfälla militärkasernen Moncada i Santiago de Cuba.

Martí's svärd i glasavgjutning

På Bildmuséet i Umeå, i en ljus och rymlig sal visas kubanska konstnären Reyner Leyva Novos verk under titeln "El polvo; La sangre; El sueño comun" eller "Dammet; Blodet; Den gemensamma drömmen". Fantasifulla hänvisningar till José Martí och andra hjältar ger en upplevelse av såväl skönhet som historiska vingslag. Det är enkelt och tillgängligt. Ett av verken är en glasavgjutning av José Martí's svärd som han förlorade när han stupade i befrielsekriget.

Gábor Tíroler